

TREBALL

Els humans per garantir les necessitats hem d'interactuar amb l'entorn a través del procés de treball. El treball és present en tota la història humana. Es va modificant, mudant-se a la vegada la tecnologia que fem. La producció dels humans no és individual sinó social i dona lloc a un cert tipus de relacions socials.

En establir la divisió del treball, les societats han de trobar com distribuir els valors d'ús disponibles i modifiquen llur tecnologia, donant lloc a diferents modes de producció. El concepte mode de producció el podríem definir com la forma en què s'organitza una societat per produir valors d'ús. Consta de les forces de producció i les relacions de producció.

Les forces de producció inclouen els elements que participen en la producció: terra, materials, maquinària, eines, instal·lacions, infraestructures, etc., i les habilitats i coneixements dels humans per treballar. Les relacions de producció inclouen les relacions socials entre les persones i les de les persones amb els mitjans de producció a través de les quals es prenen decisions sobre com i què produir i què fer amb les coses produïdes. Els canvis en les relacions de producció, comporten la substitució de la base econòmica antiga per una de nova i van associats a canvis en tota la societat i a la conformació d'una nova forma d'Estat, el que ens porta a considerar el mode de producció com una unitat socioeconòmica.

Marx utilitza el concepte mode de producció per il·lustrar les diferències històriques entre les economies de distintes societats, i va posar com exemples l'asiàtic, l'esclavitud, el feudalisme i el capitalisme. Però Marx no va estudiar tots i cadascun d'aquests modes sinó que va voler trobar la clau per entendre el mode de producció capitalista.

Si bé en els modes de producció anterior hi podem trobar la presència marginal del mercat, de la mercaderia i dels diners, només amb el capitalisme, el mercat esdevé un lloc on pràcticament van a parar tots els valors d'ús i on es relacionen gairebé tots els aspectes de la divisió del treball.

MERCADERIA

A la societat capitalista la riquesa material es presenta com un amuntegament de mercaderies. Com que totes les mercaderies, per el simple fet de ser-ho, es poden intercanviar, han de tenir una qualitat comuna, perquè tot el que és intercanviable és comparable, i tot el que és comparable ha de tenir almenys una cosa compartida. Les coses que no tenen res en comú són per definició, incomparables. Quines qualitats tenen aquestes mercaderies? Tenen qualitats naturals, físiques, químiques, etc.: pes, longitud, densitat, amplada, naturalesa molecular. ¿Pot ser una qualsevol d'elles la base de llur comparabilitat com a mercaderies? ¿pot ser qualsevol d'elles la mesura comuna de llur valor de canvi?. Deu ser potser el pes? És evident que no, perquè un quilo de moniatos no té el mateix valor que un quilo de diamants. Deu ser el volum, la longitud? Hi ha molts exemples que ho desmenteixen. Al capdavall tota qualitat natural d'una mercaderia, tota qualitat física, química d'aquesta mercaderia, defineix el valor d'ús, la seva utilitat, però no determina el seu valor de canvi. El valor de canvi ha de prescindir doncs de tot el que és qualitat natural, física de la mercaderia. Marx conclou: l'única qualitat comuna d'aquestes mercaderies és que són productes del treball humà.

VALOR D'ÚS I VALOR DE CANVI

Tot producte del treball humà ha de tenir alguna utilitat, ha de satisfer una o varies necessitats. Direm que té valor d'ús. Però, al costat d'aquest valor d'ús, el producte del treball humà pot tenir també un altre valor, un valor de canvi. Poden ser produïts, no pas per al consum immediat dels productors o dels propietaris, sinó per canviar-los al mercat, per vendre'ls i ja hem vist que aquesta capacitat per l'intercanvi és un dels atributs de la mercaderia

La massa dels productes destinada a la venda ja no constitueixen una simple producció de valors d'ús, sinó de mercaderies. Una mercaderia és un producte que no ha estat creat

per consumir-lo el seu productor, sinó per canviar-lo al mercat. Per tant, la mercaderia ha de tenir un valor d'ús i un valor de canvi.

LA MERCADERIA COM A PRODUCTE DEL TREBALL

El treball pot considerar-se de dues maneres diferents: com a treball del carnisser, del sabater, del teixidor, del ferrer, del fuster, etc. Quan el considerem com un treball específic, concret, el relacionem amb el valor d'ús que produeix. Llavors precisament considerem totes les qualitats naturals, físiques, químiques, etc., qualitats que com hem vist no permeten la comparabilitat mercantil.

L'única cosa que tenen les mercaderies de comparable entre elles, des del punt de vista del valor de canvi, és la de ser produïdes per uns productors vinculats entre ells i dedicats tots ells a produir mercaderies, o sigui, valor d'ús destinats al canvi. La qualitat comuna de les mercaderies és, doncs, el fet de ser producte del treball humà abstracte. És aquest treball abstracte allò que forneix la substància de llur valor de canvi.

EL TREBALL SOCIAL

No tots tenen tots la mateixa capacitat de treball ni la mateixa energia, no poseïem el mateix domini de l'ofici. Si el valor de canvi de les mercaderies depengués únicament de la quantitat de treball despesa per cada individu per tal de produir, com incapaç i endarrerida fos una empresa, més gran seria el nombre d'hores que necessitaria per a fer un parell de sabates, i més gran seria el valor d'aquest parell de sabates. Això és inviable, perquè el valor de canvi no constitueix una recompensa moral per haver volgut treballar; constitueix un lligam objectiu entre productors independents, per tal de mantenir la igualtat entre tots els oficis i tipus d'empreses, en una societat basada alhora en la divisió del treball. En una societat així, la malversació del treball no pot ser recompensada; al contrari, és castigada. El que, per un parell de sabates, despèn més hores de treball que la mitjana necessària -mitjana necessària que es determina per productivitat mitjana de treball- ha malversat treball humà, ha treballat per no res durant un nombre determinat d'hores de treball, a canvi de les quals no rebrà absolutament res.

TREBALL SENCILL I TREBALL COMPLICAT

Tanmateix encara cal afegir una segona precisió. Què vol dir exactament "quantitat de treball"? Hi ha treballadors de qualificacions diferents. ¿Que potser hi ha una equivalència total entre l'hora de treball de cadascun, sense tenir en compte aquesta qualificació? Tampoc ara no es tracta d'una qüestió moral, sinó d'una qüestió de lògica interna, d'una societat fonamentada sobre la igualtat entre els oficis, sobre la igualtat de mercat, i en la qual unes condicions de desigualtat trencarien tot seguit l'equilibri social.

Cal considerar una hora de treball d'un obrer qualificat com un treball complex, com un treball compost, com un múltiple d'una hora de treball simple.

El valor d'una mercaderia és, doncs, determinat per la quantitat de treball socialment necessari per a produir-la. El treball qualificat és considerat com un múltiple del treball simple, amb un coeficient de multiplicació més o menys mesurable.

Heus ací el nucli de la teoria marxista del valor, que és la base de tota la teoria econòmica marxista en general i el pont que uneix l'anàlisi sociològica i històrica de Marx, la seva teoria de les classes i de l'estat.

SUBSTÀNCIA I MAGNITUD DEL VALOR

La definició particular de la quantitat de treball socialment necessari per produir una mercaderia té una aplicació important en l'anàlisi de la societat capitalista.

El conjunt de les mercaderies produïdes en un país en una època determinada ha estat destinat a satisfer les necessitats del conjunt de membres d'aquesta societat. Si una mercaderia no satisfà les necessitats de ningú, no té valor d'ús i no es podrà intercanviar. D'altra banda, el conjunt de poder de compra que existeix en aquesta

societat determinada, en un moment determinat, ha de servir per comprar el conjunt d'aquestes mercaderies produïdes.

Aquesta correspondència implica que el conjunt de la producció social, de les forces productives a disposició de la societat, de les hores de treball de què disposa aquesta societat, siguin distribuïdes entre les diverses branques industrials, segons la distribució que fan els consumidors (empreses que compren mitjans de producció, obrers que compren productes de primera necessitat, burgesos que compren productes de luxe, ...) de llur poder de compra entre les necessitats que poden satisfer. Quan el repartiment de les forces productives no correspon a aquesta distribució de les necessitats, l'equilibri econòmic es trenca, apareixen aparellats l'excés i la manca de producció.

Utilitzem un exemple: a començaments del XX, hi havia la indústria de carrosseria i de les diferents mercaderies relacionades amb el transport per tracció animal que donava feina a milers i fins i tot desenes de milers d'obrers. Al mateix temps neix la indústria de l'automòbil, que al principi encara era de proporcions molt modestes, però en la qual hi ha desenes de fabricants i ocupa alguns milers d'obrers. Què passa durant aquest període? El nombre de vehicles tirats per cavalleries comença a disminuir i el nombre de cotxes de motor augmenta. Tenim, doncs, d'una banda, la producció de carros i carrosses que tendeix a superar les necessitats i demandes socials; i d'altra banda tenim una producció d'automòbils que es manté per sota de les necessitats socials; quan la indústria de l'automòbil comença a rutllar, encara era poc productiva i o fou fins que va implementar la producció en sèrie. Ni cal dir que hi havia al mercat menys autos que no pas comandes.

¿Com expressar aquest tipus de fenòmens en funció de la teoria del valor treball? Podem dir que als sectors de la indústria de carrosseries, hom desprèn més treball del que és socialment necessari, que una part del treball fornint d'aquesta manera pel conjunt de les empreses de la indústria del carro és un treball socialment malversat, que ja no troba equivalència en el mercat que produeix, per tant, mercaderies invendibles. Quan a la societat capitalista hi ha unes mercaderies invendibles, això vol dir que hom ha invertit en una branca industrial determinada de treball humà que resulta ser un treball socialment innecessari, és a dir, a canvi del qual no hi ha poder de compra al mercat. El treball que no és socialment necessari és un treball malversat, és un treball que no produeix valor. Veiem doncs, que la noció de treball socialment necessari inclou una gamma important de fenòmens.

Per als productes de la indústria de la carrosseria, l'oferta és més gran que la demanda, els preus cauen en picat i les mercaderies romanen invendibles. Per contra, en la indústria automobilística, la demanda supera l'oferta i per aquest motiu els preus augmenten i hi ha manca de producció. Però acontentar-se amb aquestes superficialitats sobre l'oferta i la demanda és encallar-se a l'aspecte psicològic i individual del problema. En canvi, si aprofundim, en la seva faceta col·lectiva i social comprendrem que hi ha darrere aquestes aparences en una societat organitzada d'acord amb una economia de temps de treball humà. Que l'oferta superi la demanda vol dir que la producció capitalista, que és una producció anàrquica, una producció no planificada, no organitzada, ha invertit de forma anàrquica, ha despès en una branca industrial més hores de treball del qual socialment era necessari, vol dir que ha desaprofitat una colla d'hores de treball, i que aquest treball humà desaprofitat no serà recompensat per la societat. Per contra, una branca industrial, la demanda de la qual és superior a l'oferta, és, una branca industrial encara subdesenvolupada en relació a les necessitats socials, i és, per tant, una branca industrial que ha despès menys hores de treball que les que socialment es necessiten, i que, a causa d'això, rep de la societat una prima perquè augmenti aquesta producció i aconseguix un punt d'equilibri amb les necessitats socials.

Heus ací, doncs, un aspecte del problema del treball socialment necessari en el règim capitalista. L'altre aspecte d'aquest problema es relaciona més exactament amb el moviment de la productivitat del treball. És el mateix, però fent abstracció de les necessitats socials, de l'aspecte de "valor d'ús" de la producció.

En el règim capitalista, hi ha una productivitat del treball en moviment continu. A grans trets, podríem distingir sempre tres tipus d'empreses (o de branques industrials): les que, tecnològicament, tot just arriben a la mitjana social; les que són endarrerides, desfasades, en un grau inferior a la mitjana social; i les que són tecnològicament, a l'avantguarda, superiors a la productivitat mitjana.

¿Què significa que una branca o una empresa sigui tecnològicament endarrerida, amb una productivitat del treball inferior a la productivitat mitjana del treball? Ens podem imaginar aquesta branca o a aquesta empresa a través del símil de l'empresa de sabates desfasada tecnològicament; és a dir, que es tracta d'una branca o d'una empresa que, en comptes de poder produir una quantitat de mercaderies en tres hores de treball, tal com ho exigeix la mitjana social de la productivitat en aquest moment donat, ha necessitat cinc hores de treball per produir la mateixa quantitat. Les dues hores de treball suplementàries han estat despeses per no res, ha estat una malversació de treball social, una fracció del treball total disponible per la societat, i, a canvi d'aquest treball desaprofitat, l'empresa no rebrà de la societat cap equivalen.

Això vol dir, doncs, que el preu de venda d'aquesta indústria o d'aquesta empresa que treballa per sota de la mitjana de la productivitat s'acosta al seu preu de cost, o àdhuc, és inferior a aquest preu de cost, és a dir, que treballa amb una taxa de benefici molt petita o, fins i tot, que treballa amb pèrdua.

Al contrari, una empresa o una branca industrial que té un nivell de productivitat superior a la mitjana (com l'empresa de sabates que pot produir tres parells de sabates en tres hores quan la mitjana social és d'un parell cada tres hores) estalvia despeses de treball social, i a conseqüència d'això, rebrà un benefici extraordinari, és a dir, que la diferència entre el preu de venda i el seu preu de cost serà superior al benefici mitjà.

La recerca d'aquest benefici extraordinari és evidentment el motor de tota l'economia capitalista. Tota empresa capitalista és empesa per la competència a obtenir més beneficis, perquè només amb aquesta condició pot millorar constantment la seva tecnologia, la seva productivitat del treball. Totes les empreses, doncs, ja es troben en aquesta via la qual cosa implica que al començament era una productivitat que superava la mitjana acaba per esdevenir una productivitat mitjana. Aleshores, el benefici extraordinari desapareix. Tota l'estratègia de la indústria capitalista depèn d'aquest fet, d'aquest desig que té cada empresa de conquerir en un país determinat una productivitat superior a la mitjana, per tal d'obtenir un benefici extraordinari, la qual cosa provoca un moviment que fa desaparèixer aquest benefici extraordinari, és a dir que hi ha una tendència a l'elevació constant de la productivitat mitjana de treball. D'aquesta manera s'arriba a la igualació dins la tendència de la taxa de benefici.

Arribats a aquest punt, estem en condicions de fer una important consideració sobre les millores de productivitat i la seva relació amb el valor. El valor d'una mercaderia és treball socialment necessari. Temps de la vida de l'obrer, coagulada amb la producció de cada mercaderia. En augmentar la productivitat, amb el mateix temps de treball socialment necessari, es produeix un nombre més gran de mercaderies que abans. Creix, per tant, el nombre de valors d'ús produït i d'aquesta manera creix també la riquesa material de la societat. Però la suma de valor de tots aquest valor d'ús, correspon al nou temps de treball socialment necessari. Aleshores, el valor unitari de cadascuna de les mercaderies disminueix. Això, com veurem més endavant, té repercussions en el consum dels treballadors, en la plusvàlua que el capital s'apropia i en el creixement de les diferències socials.

ELS DINERS COM A MERS MITJANS D'INTERCANVI MERCANTIL I ELS DINES COM A CAPITAL.

En l'esfera de la circulació s'efectuen dos tipus d'operacions: Unes mercaderies van al mercat, de la mà dels seus propietaris que volen vendre-les per obtenir diners que els permetin adquirir altra mercaderia, el valor d'ús de les quals els fa falta. Es tracta, doncs, de l'operació, vendre per compra, Mercaderia-Diners-Mercaderia (D-M-D).

La finalitat de la operació és, per part del comprador, satisfer una necessitat però per poder-la satisfer s'ha de comprar un valor d'ús i això l'obliga a entregar una quantia de diners (D-M). El venedor, per la seva banda, entrega un valor d'ús, del qual

disposa però que no pensa consumir i obtenir així una quantia de diners que li serviran per adquirir un valor d'ús per satisfer un altre necessitat, convertint-se aleshores en comprador (D-M).

Com veurem més endavant, aquesta operació és diferència de l'operació que porta a terme el capital i que consisteix a comprar per vendre. El capitalista és una persona que va al mercat com a propietari de diners. Els diners no es poden vendre, però es poden utilitzar per a comprar, i ell fa precisament això: compra per vendre, per produir, per revendre: D-M-D'.

Hi ha una diferència fonamental entre aquesta segona operació i la primera. Aquesta segona operació no té sentit si, tan bon punt és acabada, ens trobem davant el mateix valor que al començament. Es una contrasentit comprar una mercaderia per tornar-la a vendre exactament al mateix preu. L'operació "comprar per vendre" només té sentit si la venda procura un suplement de valor, una plusvàlua.

Per això nosaltres diem aquí que, per definició, D' és més gran que D i que es compon de D+d on d és la plusvàlua, l'augment del valor de D.

Definirem doncs el capital com un valor que és augmentat per una plusvàlua, tant si això té lloc en el curs de la circulació de les mercaderies (per exemple en el comerç) com sí té lloc en la producció, que és el cas específic del mode de producció capitalista. El capital és, doncs, tot valor que és augmentat per un benefici, i aquest capital és més antic que l'existència del mode de producció capitalista (Marx el descriu com a pre diluvià). Cal, doncs, distingir molt netament l'existència del capital i l'existència del mode del producció capitalista, de la societat capitalista. El capital (i la mercaderia i els diners) existeix amb probabilitat des de fa prop de 3000 anys, mentre que el mode de producció capitalista a penes té uns centenars d'anys.

¿Quina és la forma del capital en les societats precapitalistes? Es tracta essencialment d'un capital usurari i d'un capital mercantil o d'un capital rendista. El pas de la societat precapitalista a la societat capitalista és la penetració del capital dins l'esfera de la producció. El mode de producció capitalista és el primer mode de producció, la primera forma d'organització social, on el capital ja no juga solament el paper d'intermediari i s'aprofita únicament de formes de producció no capitalistes, que encara es fonamenten sobre la petita producció mercantil o el treball agrícola dels serfs, dels rabassaires o dels petits propietaris. Sota el mode de producció capitalista el capital també s'ha apropiat els mitjans de producció i ha penetrat dins la producció pròpiament dita i això ho trastoca tot.

CAPITAL PRE DILUVIÀ

L'existència del capital és anterior al mode de producció capitalista. L'usurer i el mercader apareixen en el si de societats precapitalistes, esclavistes, feudals o fundades en el mode de producció asiàtic. Operen fora de l'esfera de la producció. Asseguren la introducció de productes de luxe vinguts de lluny, garantint un mínim de crèdit tant a les classes posseïdores desproveïdes de fortunes mobiliàries, com als reis i emperadors.

Aquest capital és políticament feble, i no està protegit contra les exaccions, la rapinya i la confiscació. Aquesta és a més la seva sort habitual, i és per això que aleshores el capitalista protegeix gelosament el seu tresor, guardant una part i procura-n no invertir-la totalment per evitar confiscacions: és per exemple, el que els va passar als Templers al segle XIV a França.

Els banquers italians que finançaven les guerres dels reis d'Anglaterra es van veure, de fet, desposseïts, ja que aquests reis no reemborsaven llurs deutes.

Només quan van canviar les relacions de forces polítiques fins al punt en què aquestes confiscacions directes i indirectes van ser cada vegada més difícils, el capital va poder acumular - créixer- de manera cada vegada més contínua. Aleshores, el pagament del deute públic es va convertir en una obligació ineludible del Estat això els va portar, a realitzar varies operacions beneficioses per el capital i dissolutives del sistema productiu feudal, com per exemple la desamortització de les terres

eclesiàstiques. A partir d'aquell moment, es fa possible la penetració del capital en l'esfera de la producció, i amb ella, el naixement del mode de producció capitalista, el naixement del capitalisme modern.

Ara, el detentor de capitals no és un simple usurer, banquer o mercader. És, en darrer terme, propietari de mitjans de producció.

El capital lloga braços, organitza els mitjans de producció. El capitalista és fabricant, manufacturer o industrial. El benefici ja no s'extreu únicament de l'esfera de la distribució. Es produeix d'una manera normal en el curs del procés productiu. Després dona lloc a beneficis diversos, entre els quals es troben els beneficis del capital industrial i el capital usurer i les rendes dels rendistes.

DEFINICIÓ MARXISTA DEL CAPITAL

El capital és un valor originàriament monetari (D) que es valoritza (D') (augmenta) en extreure una plusvàlua, mercès a un sistema concret i històric de relacions socials que ho mercantilitza i ho subsumeix tot.

Aquest capital, inicialment monetari, es va modificant a mesura que avança el procés de valorització. L'esquema següent resumeix aquestes diferents metamorfosis:

$$D \rightarrow M \text{ (MP, FT)} \rightarrow [P] \rightarrow M+m \rightarrow [R] \rightarrow D+d$$

Al principi del cicle, hi ha una suma de diners, D, amb la qual el capitalista compra les mercaderies, M, necessàries per a la producció, és a dir mitjans de producció, Matèries primeres, energia, productes semi acabats, etc.) i força de treball, (MP, FT). A continuació, ve la fase de producció pròpiament dita, [P]. El producte es materialitza en forma de noves mercaderies però que ja tenen un valor augmentat, passant de M a M + m. Però encara és necessari que aquestes mercaderies superin la prova de la realització, [R]; cal vendre-les per una suma de diners, D+d, equivalent a la seva nova magnitud.

En cadascuna d'aquestes etapes, el capital canvia de forma. Al principi, és capital dinerari, D, que es transforma en capital mercantil, M, amb la compra dels mitjans de producció i la força de treball, (MP, FT). Aquesta compra permet dur a terme la producció, [P], de noves mercaderies que, al seu torn, es transformen de nou en capital mercantil, M, incrementat, +m, que després es transformà al seu torn, en capital dinerari, D, incrementat, +d. En obtenir una quantitat de diners incrementada, el cicle culmina creant les condicions per iniciar un nou cicle.

TREBALL EXCEDENT I FORÇA DE TREBALL

Tots els progressos de la civilització depenen, al cap i a la fi, de l'augment de la productivitat del treball. Si la producció d'un grup d'homes només arriba a mantenir, amb prou feines, la vida dels productors, si cap excedent no supera aquest producte necessari, és impossible que hi hagi divisió del treball. I encara és menys possible que es desenvolupin les tècniques que necessita aquesta divisió i l'especialització que comporta.

Un augment qualsevol de la productivitat del treball per damunt d'aquest nivell mínim crea la possibilitat d'un excedent. I quan hi ha un excedent de productes, quan dos braços produeixen més que no necessiten per viure, pot aparèixer la possibilitat de la lluita per tal de repartir aquest excedent.

Quan es realitza aquesta possibilitat, una part de la societat es pot constituir en classe dominant. Es pot destinar una part de la producció al sosteniment de persones que no treballen i a altres destinades a estudiar com millorar la productivitat, a la cultura, a l'art, etc.

El treball dels productors es descompon aleshores en dues parts. Una part serveix encara per a mantenir els productors; l'anomenarem treball necessari. Una altra part se l'apropia la classe dominant i l'utilitza al seu antull; l'anomenarem treball excedent.

La plusvàlua, com veurem més endavant, és un treball no remunerat, un treball gratuït, un treball que el proletariat forneix al capitalista.

El pas de la societat precapitalista a la societat capitalista és la penetració del capital dins l'esfera de la producció. El mode de producció capitalista és el primer mode de producció, la primera forma d'organització social en què el capital s'ha apropiat els mitjans de producció i s'ha fet amo de la producció pròpiament dita.

Per poder fer-ho ha estat necessària la separació dels productors i llurs mitjans de producció i l'aparició d'una classe social que no té altre recurs per tal de subsistir que la venda de la seva força de treball a la classe que ha monopolitzat els mitjans de producció i una conjuntura genera que ho possibiliti.

PLUSVÀLUA

En totes les societats de classe precapitalistes, els productors (esclaus, serfs, camperols) estaven obligats a repartir la seva setmana de treball, o la seva producció anual, entre una part que ells mateixos consumien (producte necessari) i una part de la que s'apropiava la classe dominant (sobre producte social). A la producció capitalista es manifesta el mateix fenomen, si bé va precedit de relacions mercantils que semblen governar la "lliure compra i venda" de la força de treball entre capitalistes i obrers.

En treballar l'obrer incorpora un valor a les matèries primeres que ell manipula. Al cap d'un determinat nombre d'hores (o de jornades) de treball, s'ha reproduït un valor equivalent al seu salari. Si en aquest moment deixés de treballar, el capitalista no obtindria plusvàlua. Però, en aquestes condicions el capitalista no tindria interès a comprar aquesta força de treball. El capitalista compra la força de treball per obtenir-ne un producte amb un valor més elevat del que ha pagat per produir-lo. Aquest "suplement", aquest "pic", és la seva plusvàlua, el seu benefici. Està clar que si l'obrer reproduceix l'equivalent del seu salari en 4 hores de treball, treballarà no 4, sinó 7, 8 o 9 hores. Durant aquestes 2, 3, 4 o 5 hores "suplementàries" produeix la plusvàlua pel capitalista, a canvi de la qual a ell no li donen res.

L'origen de la plusvàlua està, doncs, en el treball excedent, en el treball gratuït apropiat pel capitalista. "Però això és un robatori" algú dirà. La resposta ha de ser "sí i no". Sí, des del punt de vista de l'obrer, no, des del punt de vista del capitalista i de les lleis del mercat.

El capitalista, en efecte, no ha comprat al mercat "el valor produït per l'obrer". No ha comprat el seu treball, és a dir, el treball que l'obrer realitzarà. Si hagués fet això, hauria comès un robatori purament i simplement; hauria pagat per una mercaderia menys del seu valor, hauria pres el pel a l'obrer. El capitalista es limita a comprar la força de treball de l'obrer. Aquesta força de treball té un valor propi de la mateixa manera que tota mercaderia té el seu valor. El valor de la força de treball està determinat per la quantitat de treball necessària per reproduir-la, és a dir, per a la subsistència (en el sentit ampli del terme) de l'obrer i de la seva família. La plusvàlua té el seu origen en el fet de la diferència que apareix entre el valor produït per l'obrer i el valor de les mercaderies necessàries per assegurar la seva subsistència. Aquesta diferència s'accentua amb el creixement de la productivitat del treball de l'obrer.

El capitalista pot apropiarse els beneficis del creixement de la productivitat del treball perquè la força de treball s'ha convertit en una mercaderia, perquè l'obrer ha estat posat en una situació en què no pot produir la seva pròpia subsistència.

En parlar del valor de canvi, hom pensa immediatament en l'operació vendre per comprar, Mercaderia-Diners-Mercaderia, caracteritzada per un fet essencial: en aquesta fórmula, el valor dels dos extrems és per definició exactament el mateix, tot i que això no s'ha de complir necessàriament.

Però aquest tipus d'intercanvi, és característic de l'esfera de la circulació, en el mercat, on, per regla general, hi ha un intercanvi d'equivalents.

Per contra, els capitalistes efectuen una operació econòmica diferent. En comptes de vendre per comprar, compren per vendre. El capitalista és una persona que va al mercat sense tenir a les mans cap mercaderia, és un propietari de diners. Els diners no es

poden vendre, però els podem utilitzar per a comprar, i el capitalista fa precisament això; compra per vendre, per revendre:

La plusvàlua no és altra cosa que la forma capitalista de l'excedent de producte social, és a dir l'apropiació, sense compensació, d'una part de la producció.

¿Com s'efectua aquesta apropiació? Es produeix, inicialment, a través del canvi (la compra), com totes les operacions importants de la societat capitalista, que són sempre relacions mercantils.

El capitalista compra la força de treball de l'obrer, li entrega un sou, i a canvi d'aquest sou, s'apropia tot el producte fabricat per aquest obrer, tot el valor produït de nou i que s'incorpora al valor de les mercaderies produïdes.

Podem dir que la plusvàlua és la diferència entre el valor produït per l'obrer i el valor de la seva pròpia força de treball. Quin és el valor de la força de treball? Aquesta força de treball és una mercaderia en la societat capitalista, i com a valor de qualsevol mercaderia, consisteix en la quantitat de treball socialment necessari per a produir-la i reproduir-la, és a dir, les despeses de manteniment de l'obrer, en sentit ampli del terme. La noció de sou mínim vital, la noció de sou mitjà, no és una noció fisiològica rígida, sinó que comprèn unes necessitats que canvien amb els progressos de la productivitat del treball, els quals, en general, tendeixen a augmentar amb els progressos de la tècnica, i que, per tant, no són comparables a través del temps de manera exacta.

No és possible de comparar de manera vàlida el preu d'una motocicleta del 1960 amb el preu d'un cert nombre de quilos de pollastre del 2018.

Dit això, repetim que les despeses de manteniment de la força de treball constitueixen el valor de la força de treball, i que la plusvàlua constitueix la diferència entre el valor produït per la força de treball i les seves despeses pròpies de manteniment, tenint en compta els nivells de productivitat assolits en cada moment.

El valor produït per la força de treball es pot mesurar simplement per la durada d'aquest treball. Si un obrer treballa 10 hores, hi haurà de produir un valor de 10 hores de treball. Si les despeses de manteniment de l'obrer, és a dir, l'equivalen del seu sou, representaven igualment 10 hores de treball, aleshores no hi hauria plusvàlua. Això no és més que un cas particular d'una regla més general: quan el conjunt del producte de treball és igual al producte necessari per a alimentar i mantenir el productor, no hi ha excedent de producte social.

Però en el règim capitalista, el grau de productivitat del treball és tal que les despeses de manteniment del treballador són sempre inferiors a la quantitat de valor produït i aquestes despeses tendeixen a reduir-se a mesura que progressa la productivitat. És a dir, quan un obrer treballa 10 hores no necessita l'equivalent de 10 hores de treball per a mantenir-se segons les necessitats mitjanes de l'època. L'equivalent del sou representa una fracció de la jornada de treball; allò que resta després de treure aquesta fracció és la plusvàlua, és el treball gratuït que l'obrer realitza i que el capitalista s'apropia sense cap compensació. Si aquesta diferència no existís, no hi hauria cap patró que llogués un obrer, perquè la compra de força de treball no li proporcionaria cap benefici.

PROCÉS DE TREBALL

Cada país té, en major o menor nombre, determinades riqueses naturals: jaciments minerals, terres fèrtils, els mars amb els seus peixos, rius que permeten els regadius i la producció d'energia elèctrica, i moltes altres.

aquestes riqueses naturals no serveixen de res sense el treball humà. Sense els treballadors fells miners la riquesa minera quedaria soterrada. Sense els enginyers i els paletes, les aigües de la serralada es perdrien al mar sense ser aprofitades per il·luminar les ciutats i moure les màquines i els robots. Sense els pescadors, el mar no entregaria els seus peixos. Sense els pagesos, la terra no donaria fruits.

Marx concep el procés de treball com un metabolisme en el qual participen tant els humans com la natura i on aquestes dues parts tenen un paper indispensable. Segons Marx, els humans hem de tenir el mateix interès a custodiar a la natura perquè gaudeixi d'un estat saludable, que el que tenim per mantenir saludable qualsevol part del nostre cos.

El procés de treball, per Marx, és quelcom específic dels humans. Consta de tres components: 1) l'activitat segons un fi, 2) l'objecte sobre el qual es treballa i 3) els mitjans amb què es treballa.

CAPITAL CONSTANT I CAPITAL VARIABLE

Tota la producció capitalista es pot representar com a valor a treves de la suma $c+v+p$.

El valor total de la mercaderia es descompon en dues parts. Una part (c) constitueix un valor conservat (transportat a la mercaderia produïda) i l'altra part ($c+p$) és un valor produït de nou.

La força de treball té una doble funció, un doble valor d'ús en mans del capital: 1^a/la de conservat tots els valors existents dels instruments de treball, de les màquines, dels edificis, tot incorporant una fracció d'aquest valor, en la producció en curs; 2^a/la de crear un valor nou, una part del qual és la plusvàlua que dona lloc al benefici. Una part d'aquest valor nou va a l'obrer; és el valor de canvi del seu sou. L'altra part, la plusvàlua, és acaparada sense compensació pel capital.

Anomenem capital constant c , total la part del capital transformada en màquines, edificis, primeres matèries, etc., la producció del qual no augmenta el valor, ans solament el conserva.

Anomenarem v , és a dir, capital variable, l'equivalent dels sous, cotitzacions socials i altres despeses associades a la contractació dels treballadors. Per què capital? Perquè el capitalista satisfà efectivament aquest valor, i, per tant, constitueix una part del seu capital, després abans (o després) de ser una realitat el valor de les mercaderies produïdes pels obrers en qüestió. Diem que és variable, perquè és l'única part del capital que permet al capitalista augmentar el seu capital amb una plusvàlua.

A la plusvàlua, la representem per p . És el valor afegit pel capital constant i que permet que el procés de valorització (D-M-D') prosperi, o sigui, que el capital final sigui superior a l'inicial.

PLUSVÀLUA ABSOLUTA I RELATIVA

Segons Marx, l'extracció de plusvàlua és la motivació econòmica bàsica del capitalisme i el principal requisit per a l'acumulació i reproducció del capital. El benefici prové de l'explotació laboral a través de l'extracció del treball no remunerat.

La plusvàlua creix o decreix en funció de (1) la durada de la jornada laboral, (2) la intensitat del treball i (3) les condicions tècniques de producció.

El temps durant el qual el treballador està sota les ordres del capitalista, es pot fraccionar, en dues parts: 1) el temps de treball necessari (corresponent al valor equivalent al consum de valor necessari per refer la força de treball) i 2) el temps de treball excedent (corresponent a la plusvàlua). El temps de treball necessari depenen del valor dels productes necessaris per reproduir la força de treball.

Tenint en compte que el benefici és el motiu primordial del capitalisme i prové de la plusvàlua, el capital s'esforça per augmentar el temps excedent. Marx identifica dues maneres de fer-ho: l'absoluta i la relativa. Aquestes modalitats reuneixen una pluralitat de processos econòmics que operen de diferents maneres. Això no impedeix que en realitat, es combinin un i altra.

La plusvàlua absoluta s'obté quan augmenta la jornada laboral, mentre que el valor de la força de treball es manté constant o augmenta en menor grau. La plusvàlua relativa, en canvi, es produeix quan hi ha una reducció del valor de la força de treball. En ambdós casos el temps de treball excedent augmenta.

El temps excident, d'entrada depèn directament de la durada del treball, n'hi ha prou en allargar aquesta durada perquè la plusvàlua s'allargui. Si abans es treballaven 8 hores, de les quals, 4 corresponien al temps de treball necessari i 4 al temps de treball excident, ara se'n treballaran 10. En aquestes noves condicions, el temps de treball excident, serà de 6 hores. Aquest tipus de plusvàlua té pegues: 1/ L'allargament de la jornada xoca amb límits materials, socials i humans. 2/ Posa de manifest el caràcter explotador del capitalisme. 3/ Comporta un desgast físic de la persona del treballador, el que, tard o d'hora, fa més costosa la seva recuperació. 4/Provoca una forta resistència de les classes treballadores.

Marx exposa la seva teoria de la plusvàlua relativa després d'explicar la plusvàlua absoluta. Es tracta d'una forma particular d'extreure l'excident, que està en relació amb un augment de la productivitat que redueix el valor dels productes de subsistència de l'obrer.

La pregunta de partida és: ¿Hi ha algun mecanisme per millorar la taxa de plusvàlua, que no sigui eixamplar els límits de la jornada de treball? Docs, bé, n'hi ha un: reduir el temps de treball necessari. Ara bé, aquesta reducció es pot fer sense retribuir la força de treball per sota del seu valor? Sí, sempre que disminueixi el valor dels productes que permet en reproduir la força de treball. Això s'aconsegueix millorant la productivitat, o sigui, a través d'una alteració en el procés de treball que permeti escurçar el temps de treball socialment necessari per a la producció d'una mercaderia. Es tracta de produir més mercaderies en una mateixa unitat de temps.

La competència actua com un motor per fer augmentar la productivitat, incentivant el canvi tecnològic i organitzatiu: el capitalista que introdueix la millora pot produir per sota del temps de treball socialment necessari (redueix costos, segons el seu argot) i per tant augmenta els guanys si ven les seves mercaderies respectant el preu que determina la productivitat mitjana. D'aquesta manera, el capitalista innovador té un avantatge temporal i obté una PLUSVÀLUA EXTRAORDINÀRIA, deixant, a la vegada, els seus competidors en una situació incòmoda.

En augmentar la productivitat, augmenten les mercaderies produïdes i, per tant, s'amplia l'oferta. Això redueix els preus, però malgrat el descens, el capitalista innovador segueixi aconseguint plusvàlua extraordinària. Per contra, el descens amenaça els guanys d'altres capitalistes. Alguns s'arruïnaran i l'innovador guanyarà quota de mercat. Podrà, fins i tot, vendre per un preu inferior al valor derivat del nou temps de treball socialment necessari (donat que el seu temps de treball necessari és menor que la mitjana) obtenint la seva corresponent taxa de plusvàlua i fins i tot, garantint-se encara plusvàlua extraordinària. Però no hi ha mal (ni avantatges) que duri mil anys. La llei coactiva de la "mà invisible" pressionarà perquè altres capitalistes adoptin les mateixes o similars innovacions, augmentant llur productivitat. Aleshores, la major part dels capitalistes produirà en condicions del treball socialment necessari, obtenint així la "plusvàlua raonable". Aquesta realitat comportarà la desaparició de la plusvàlua extraordinària i animarà la recerca d'una nova innovació. Ara bé, tot i desaparèixer la plusvàlua extraordinària en generalitzar-se la innovació productiva, la millora de productivitat pot augmentar la plusvàlua general, sempre que la millora aconsegueixi a la vegada, reduir el temps de treball necessari. No oblidem que aquesta ha estat, justament, la raó per la qual hem encetat la nostra reflexió.

Ja sabem, que l'increment de productivitat disminueix el valor unitari de cada mercaderia. Doncs bé, si l'increment de productivitat impacta, d'una manera o l'altra, en les mercaderies necessàries per a la reproducció de la força de treball, aleshores disminuirà el valor d'aquesta força. Ves per on: amb menys temps de treball es podrà garantir que els treballadors mantinguin el seu poder adquisitiu i fins i tot, pot ser que l'aconsegueixin millorar! Aquest és un dels grans miracles del capitalisme, al voltant del qual els corrents reformistes i economicistes del moviment obrer construeixen bona part de la seva estratègia negociadora. Però com veurem més endavant, el miracle també comporta els seus "danys col·laterals", quelcom que els reformistes i els economicistes solen obviar.

La plusvàlua absoluta s'obté, doncs, produint un major nombre de mercaderies en una mateixa jornada de treball, allargant les hores treballades en aquesta jornada. La

relativa s'obté produint un major nombre de mercaderies sense eixamplar la jornada, el que permet que la proporció de les mercaderies produïdes que es destinen a reproduir la força de treball sigui menor. Per fer-ho cal millorar la productivitat.

Els increments de productivitat poden tenir, certament, conseqüències temporalment beneficioses pels obrers. Marx utilitza un exemple on la plusvàlua relativa ve d'una distribució diferent entre temps necessari i temps excedent que, sense modificar la durada de la jornada, permet passar de 50/50 a 25/75. Tot plegat pot semblar exagerat, però una duplicació de la productivitat, tècnicament parlant, s'ha produït més d'una vegada. Aquests guanys de productivitat, en determinades circumstàncies, es poden repartir entre capital i treball, especialment en economies poc globalitzades i en empreses més o menys monopolistes que no tenen res a témer de la competència. Tot plegat permet millorar, per exemple, els salaris, les prestacions socials i el temps de vacances comportant que al final, la relació no sigui 25/75, sinó 30/70.

De fet, quelcom similar va passar en alguns països del centre capitalista, durant l'anomenada "època daurada". Aleshores, semblaria que millorant la productivitat tots hi acabem guanyat.

Aquest és, al cap i a la fi, el gran argument del sindicalisme economicista. Però aquesta possibilitat no l'hem de descartar, tot i que no té per què ser l'única realitat possible; l'hem d'aprofitar! La victòria que significa millorar salaris, prestacions i temps de descans, podria incentivar, en determinades circumstàncies, la unitat, l'organització i la consciència de classe. Com sabem, reforma i revolució no sempre estant renyides.

En tot cas, als darrers anys hem pogut comprovar que els capitalistes no renuncien a la plusvàlua absoluta i no volen deixar-se escapar els guants provinents de la plusvàlua relativa. En analitzar la jornada de treball, veiem com l'objectiu del capital és millorar la taxa de guany i no accepta millores que soscavin la base de l'ordre construït al voltant de la subordinació de treball i de la vida del treballador, als dissenys del capital.

Hi ha un altre aspecte que també repercuteix en la vida quotidiana de les gents treballadores: l'increment de productivitat permeten que productes que abans transportaven molt de valor i que eren considerats de luxe, s'acabin massificant i s'incorporin a la cistella de consum dels treballadors. Seria el cas, per exemple, dels electrodomèstics, els mòbils, els ordinadors, l'automòbil, els viatges i en algunes circumstàncies, fins i tot, la segona residència. Aquest fenomen contribueix a la legitimació del sistema i a la vegada permet posar en dubte la condició proletària dels assalariats i fins i tot, se'ls fa responsables de la petjada ecològica que el capitalisme deixa en els països del centre. Es tracta d'una conseqüència directa de la producció en massa que la productivitat comporta. Amb el temps, molts d'aquests productes esdevenen imprescindibles pels treballadors i la compra incentiva les hores extremes i l'endeutament, reforçant, al final, la subsumpció del treball al capital.

La intensitat laboral també pot incrementar l'extracció de plusvàlua. Marx situa aquest increment com una variant de la plusvàlua relativa. Igual que l'augment de la productivitat laboral, la intensificació del treball condueix a la reducció del temps laboral necessari i, per tant, redueix el valor de la força de treball, però a través d'un altre canal. Tanmateix, hi ha una diferència subtil entre aquests dos canals. El valor unitari del producte és diferent en cada cas. En el cas de la, es produeixen més unitats de producció durant el temps de treball total, però el valor de cada unitat roman constant. Es tracta d'un fenomen localitzat en tal o tal empresa, però que encara no s'ha generalitzat. És quelcom similar a la plusvàlua extraordinària. Això succeeix perquè la intensificació del treball augmenta la producció total, però no redueix significativament la quantitat de treball socialment necessària per a la producció d'una unitat de producte. Per contra, en el cas de l'augment de la productivitat laboral (a través d'un canvi de les condicions tècniques o una millora de l'experiència del treballador col·lectiu) es redueix el treball necessari per a la producció d'una unitat de producció. D'altra banda, el que és habitual en ambdós casos és que la plusvàlua s'incrementa sense modificar el temps de treball. Hi ha una altra diferència entre aquests dos mecanismes. En el cas de la intensificació del treball, en circumstàncies

normals, l'esforç més gran del treballador se sol compensar amb algun incentiu salarial. Això no passa en el cas de l'augment de la productivitat laboral que no requereix cap compensació addicional i fins i tot permet empitjorar les condicions laborals.

LA REPRODUCCIÓ DE LES RELACIONS SOCIALS DE PRODUCCIÓ

Les relacions que s'estableixen en el procés de producció es van repetint contínuament. Això s'anomena: reproducció de les relacions de producció.

Però, al mateix temps que es repeteixen o es reproduueixen les relacions de producció, es van desenvolupant les contradiccions internes del sistema; per exemple, en el sistema capitalista es produeixen contradiccions entre la riquesa i la misèria, entre les immenses possibilitats de la producció i l'existència d'atur i penúria, entre els obrers i els capitalistes, etc. El desenvolupament d'aquestes contradiccions crea les condicions que permeten la destrucció del sistema.

¿De quina manera aconseguen els explotadors mantenir l'explotació? ¿Com s'ho fan perquè les relacions d'explotació es repeteixin contínuament? ¿Ho fan només per mitjà de la propietat privada dels mitjans de producció?

Fins aquí hem vist que el fet que els mitjans de producció estiguin en mans d'uns pocs: els capitalistes, explica la situació d'explotació en què viu la majoria: els treballadors.

Els capitalistes, en ser amos dels mitjans de producció, tenen a les mans el poder econòmic i, a causa d'aquest mateix poder, controlen també altres aspectes de la societat.

L'Estat, per exemple, no és un aparell neutral, al servei de tota la societat, com pretenen fer-nos creure els capitalistes. L'Estat ha servit sempre als interessos de qui té el poder econòmic. Els governs capitalistes han utilitzat sovint les forces armades i la policia per reprimir als treballadors quan les seves lluites posaven en perill el seu sistema de dominació. D'altra banda, tots els treballadors saben que no ha existit mai una justícia igual per a tots els ciutadans, que hi ha la llei del pobre i la llei del ric. Si un pobre mata a un altre, és condemnat a llargs anys de presó; si un ric mata a un altre, habitualment aconseguix encallar amb diners el procés, i si és jutjat, el càstig és molt petit i en general el deixen en llibertat sota fiança. Si un terratinent li roba la terra als camperols, passen anys sense que la justícia faci res per retornar-la i a vegades fins i tot es condemna al camperol. Si els pagesos recuperen per la força la terra que els havia estat robada, intervé la policia per posar ordre, és a dir, per mantenir una situació en què els interessos dels terratinents no es vegin perjudicats.

Els amos dels mitjans de producció, en tenir a les mans el poder econòmic, tenen també a les seves mans l'Estat amb tot el seu aparell: forces armades, policia, aparell judicial, funcionaris de l'Estat, etc. Tenen a les mans, per tant, no només el poder econòmic, sinó també el poder polític.

Però fora de controlar l'Estat i les lleis, els amos dels mitjans de producció més importants controlen les ràdios, els diaris, els canals de televisió, etc., és a dir, els mitjans de comunicació de masses. I també controlen el contingut dels programes d'educació en els seus diferents nivells.

A través d'aquest control dels mitjans que eduquen i difonen idees, enganyen al poble convenent que el sistema d'explotació en què viuen és bo, i que si ells estan en males condicions, no es deu al sistema, sinó a defectes de tipus individual: mandra, borratxera, falta de capacitat intel·lectual, mala sort, etc. A aquest control dels mitjans de difusió i d'educació en diem poder ideològic.

Ara bé, els capitalistes posen tant el seu poder polític com el seu poder ideològic al servei dels seus interessos econòmics. Com que els capitalistes obtenen els seus guanys a costa del treball dels obrers, usen el seu poder polític i ideològic perquè aquesta situació es mantingui, és a dir, per facilitar la reproducció d'aquestes relacions de producció. D'aquesta manera, totes les estructures de la societat tenen per funció

fonamental reproduir les relacions d'explotació, és a dir, estan al servei del grup explotador contra els explotats.

Per això el marxisme sosté que no hi ha difusió d'idees de tipus neutral, que no existeix un Estat al servei de tot el poble, que tant l'Estat com la ideologia estan al servei dels interessos econòmics de les classes explotadores. I, per tant, que no pot eliminar-se la propietat privada dels mitjans de producció, si no es destrueix el poder polític i ideològic que la defensa.

REPRODUCCIÓ SIMPLE I AMPLIADA

En l'època de la servitud, per exemple, les riqueses que obtenia el senyor feudal fent treballar als servents a les seves terres durant una gran quantitat de dies a l'any, no eren en general emprades per perfeccionar el procés de producció (els instruments de treball, les llavors, etc.), sinó que eren gastades principalment en gaudis personals del senyor i la seva cort, tot i que a vegades, també eren emprades en guerres de conquesta.

Podríem dir que la major part de l'excedent, durant l'època feudal o servil, era consumit en forma individual per les classes dominants. Això feia que el procés de producció tendís a reproduir-se en les mateixes condicions anteriors, sense que es produïssin innovacions tecnològiques importants.

El creixement de la població, comportava, certament, un problema, en no disposar de les terres fèrtils suficients. Aleshores es conreaven terres cada vegada menys fèrtil o es desplaçava a la població sobrant a altres indrets.

Una cosa molt diferent passa en el sistema capitalista. Aquest sistema, per funcionar, obliga als capitalistes a destinar una part important dels guanys que obtenen a noves inversions en l'empresa, per anar modernitzant-la de manera que pugui competir amb les altres. Per tant, una part important de l'excedent o plusvàlua en el sistema capitalista ha d'estar destinada al consum productiu, és a dir, a renovar les màquines, ampliar la indústria, comprar més matèries primeres, contractar més treballadors, etc., i només la part restant de l'excedent pot ser dedicada al consum improductiu individual i al consum improductiu social.

Una de les característiques fonamentals del sistema de producció capitalista, a diferència del règim de producció servil, és que només pot existir si es reproduceix en forma ampliada, destinant una part important de la plusvàlua al consum productiu. Això provoca una contínua acumulació del capital, és a dir, un continu creixement dels diners destinats a comprar mitjans de producció i força de treball. Creixen les fàbriques, es modernitzen, es creen noves indústries.

La mida del capital que s'aconsegueixi acumular depèn, d'una banda, de la mida de la plusvàlua obtinguda i això depèn, en gran mesura, del grau d'explotació dels treballadors i, d'altra banda, de la quantitat d'aquesta plusvàlua que el capitalista converteixi en nou capital. Cal no confondre l'acumulació capitalista amb l'engreixament dels béns de consum personal del capitalista. La primera es refereix al procés de producció i s'efectua quan una part dels guanys és destinen a comprar mitjans de producció i força de treball. El consum personal, en canvi, comporta que una part de la plusvàlua es destini a comprar productes de primera necessitat i de gaudi.

Abans de precisar quina és la llei que regeix aquesta acumulació capitalista i els efectes que té sobre els treballadors, hem d'insistir que aquest procés d'acumulació capitalista no és el producte d'un esforç personal del capitalista per estalviar. El capitalista no estalvia: inverteix. Si no ho fa, desapareix com capitalista. I cal recordar, a més, que el que ell reinverteix a l'empresa no surt de la seva butxaca, sinó que surt de la sua dels seus obrers. No són els diners obtinguts amb el seu treball, sinó els diners obtinguts amb el treball d'altres allò que el capitalista inverteix.

L'ACUMULACIÓ CAPITALISTA

L'operació fonamental de l'economia capitalista és la producció de plusvàlua. Però mentre la plusvàlua només és producte, queda confinada dins les mercaderies, i el

capitalista no la pot utilitzar; no és possible transformar unes sabates que no s'han venut en màquines noves, amb una productivitat més gran. Per a poder comprar més màquines, la indústria que te emmagatzemades les sabates les ha de vendre, i una part del producte d'aquesta venda li servirà per a la compra de més màquines, la plusvàlua realitzada es convertirà en un capital constant suplementari. Això pot o no comportar la contractació de més treballadors. Si s'han de contractar, una part de la plusvàlua eixamplarà el capital variable.

En altres termes: la realització de la plusvàlua és la condició de l'acumulació del capital, que no és altra cosa que la capitalització de la plusvàlua.

La realització de la plusvàlua, necessita la venda de mercaderies en unes condicions en que la plusvàlua que contenen esdevingui realitat efectiva al mercat. Totes les empreses que treballen amb un valor mitjà de la productivitat de la societat - el conjunt de la producció de les quals correspon, doncs, a un treball socialment necessari - han de realitzar amb la venda de llurs mercaderies el conjunt del valor i la plusvàlua produïda en llurs fàbriques, ni més ni menys.

Per tant, el circuit del capital no és un simple cicle on tot torna al seu punt de partida, sinó que es una cicle en forma d'espiral. Una part de la plusvàlua ha d'acumular-se i el capital ha de circular contínuament, millorar les tècniques productives i expandir-se cada vegada més i més.

EXERCIT DE RESERVA

Marx indica que amb el progrés de l'acumulació de capital la relació entre la seva part constant i variable es modifiquen. Si al principi eren d'1:1, després canvien a 2:1, 3:1, 4:1, 5:1, etc. A mesura que augmenta el capital, la part invertida en força de treball ja no serà 1/2 sinó que serà menor. El descens de la demanda de treball es farà més acusat, com més augmenti l'acumulació i la composició orgànica del capital. En conseqüència tenim que en el transcurs de l'acumulació del capital sorgeix un excedent de població proletaritzada, que el capital no necessita i converteix en desocupada.

La població excedent, producte de l'acumulació del capital, esdevé al seu torn una palanca de l'acumulació capitalista i fins i tot, una condició vital del sistema de producció, ja que resta disponible per quan el capital la necessita i pressiona sobre els treballadors ocupats.

En conseqüència, tenim que el mecanisme existencial del capital inclou la formació d'un exèrcit industrial de reserva, com a aspecte indispensable.

La formació de l'exèrcit industrial de reserva transcorre a mesura que creix la composició orgànica del capital. Però l'augment de la superpoblació relativa sol ser més ràpida que l'increment de la composició orgànica del capital.

Així, per exemple, sovint ens trobem en situacions on el capital variable pot augmentar sense comportar increment correlatiu del nombre d'obrers ocupats. Això passa, per exemple, sempre que cada treballador individual proporciona al capitalista més treball a causa de l'augment de la intensitat o per a la prolongació de la jornada. En aquest cas l'augment del capital variable comporta més temps de treball socialment necessari, però no un major nombre d'obrers ocupats.

D'altra banda, com més gran és l'exèrcit laboral de reserva més gran és la pressió que exerceix sobre els obrers ocupats, obligant-los a un treball més i més i a sotmetre's als interessos del capital. Aquest reforçament de l'explotació de la classe obrera, serveix de base per a l'acceleració de l'acumulació i en última instància, accelerarà també la formació de l'exèrcit industrial de reserva.

Més enllà dels seus límits històrics, el sistema capitalista ha creat i conserva sempre un exèrcit de reserva. El capitalisme modern abasta tot el globus terrestre i també l'abasta l'exèrcit de reserva. Les masses famolenques del Tercer Món, la importació i subseqüent expulsió "d'immigrants" per part dels països industrialitzats, i la fugida de capital a regions de salaris baixos, són manifestacions d'aquest fet.

LA LLEI GENERAL DE L'ACUMULACIÓ CAPITALISTA

En existir reproducció ampliada, la riquesa cada vegada es concentra més en un costat de la població que segueix enriquint-se dia a dia. Aquest és un fet innegable, fins i tot reconegut en les estadístiques oficials. Però s'amaguen les causes que hi ha darrere.

Si bé amb el neoliberalisme la polarització ha augmentat amb més profunditat que abans, aquesta polarització s'ha anat manifestant en totes les etapes del capitalisme. És un comportament que respon a la seva pròpia essència explotadora i, sobretot, al seu objectiu fonamental: l'obtenció del benefici econòmic.

Aquesta llei és vigent en l'època contemporània. Però la forma com és manifestant muta, es modifica al mateix temps que es desenvolupa i canvia el sistema capitalista. A l'etapa actual, com veurem més endavant, domina el capital monopolista i financer. La forma més important en què es manifesta i desenvolupa aquesta llei general és a través dels guanys d'aquest sector hegemònic del capital.